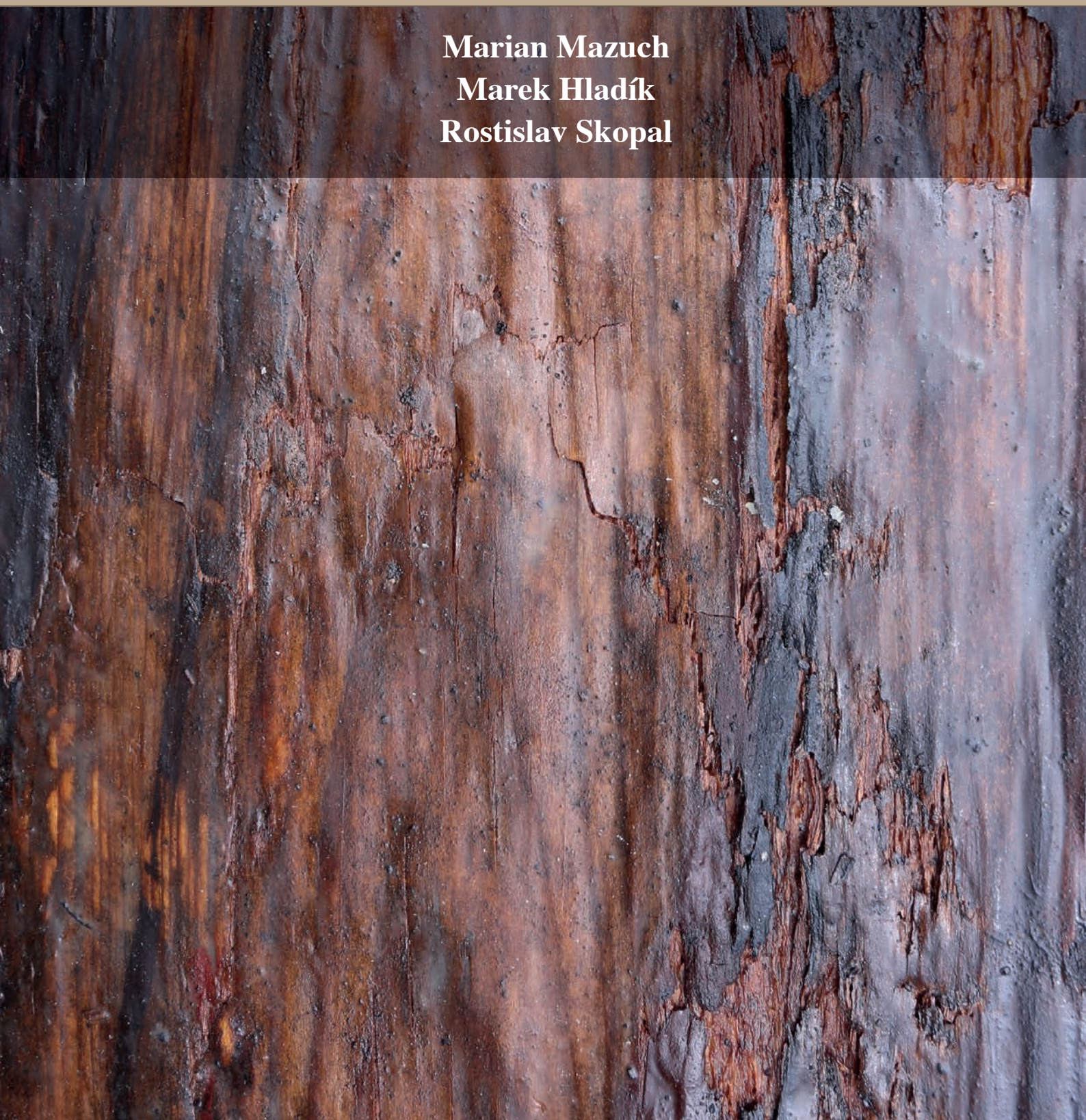

Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy

(sociální, duchovní a chronologický fenomén)

Marian Mazuch
Marek Hladík
Rostislav Skopal

Odpovědný redaktor:
Lumír Poláček

PROJET MORAVIA MAGNA

MORAVIA MAGNA

sous le patronage de
UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE
BRUXELLES

UNION INTERNATIONALE DES SCIENCES PRÉHISTORIQUES
ET PROTOHISTORIQUES
(C.I.P.S.H - U.N.E.S.C.O)

Éditeur responsable:
Pavel Kouřil

Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy

(sociální, duchovní a chronologický fenomén)

Marian Mazuch, Marek Hladík, Rostislav Skopal

Práce vznikla v rámci projektu Grantové agentury ČR GP13-20936P „Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy jako sociální, duchovní a chronologický fenomén“

Recenzent:

Mgr. Petr Dresler, Ph.D.

© 2017 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

© autoři textu Marian Mazuch, Marek Hladík, Rostislav Skopal

© autoři kreseb a grafů Rostislav Skopal, Marek Hladík

ISBN 978-80-7524-009-5

ISSN 1804-1345

„Po tisíci letech poskytnou nebožtíci živobyť mnoha živým“

Leonardo da Vinci

Obsah

Obsah	6
Předmluva	8
Úvod (vymezení problému, metodika, cíle)	II
1. Metodologická východiska, cíle a metodika	I4
1.1. Metodologie	I4
1.2. Cíle a metodika výzkumu	20
1.2.1. Cíle	22
1.2.2. Metodika	23
2. Klasifikace a kategorizace úprav hrobových jam a dřevěných konstrukcí v hrobech	26
2.1. Vstupní podmínky, determinanty dochovávání dřev v hrobech, rozsah a kvalita použitelných dat, kritika dosavadního poznání, základní představení deskripčního modelu	26
2.2. Pohřebiště Prušánky I a 2 – charakteristika, proces a metodika výzkumu	35
2.3. Tvar hrobových jam	40
2.3.1. Půdorys hrobových jam	41
2.3.2. Stěny hrobových jam	44
2.3.3. Dno hrobových jam	45
2.3.4. Stupně v hrobových jámách	46
2.3.5. Výklenkové hroby	47
2.4. Dřevěné konstrukce v hrobech	58
2.4.1. Možnosti odlišení kategorií dřevěných konstrukcí, deformace a destrukční procesy	58
2.4.2. Typologie dřevěných konstrukcí	65
2.4.3. Otázka existence pohřbů na prostých deskách, v dlabaných kmenech a volně uložených koster jen s deskovým překrytím; zábaly těla (?)	70
2.5. Speciální úpravy den a stěn hrobových jam	75
2.5.1. Typologie speciálních úprav, základní charakteristika	75
2.5.2. Otázka smyslu existence a funkce speciálních úprav; čeho jsou vlastně odrazem?	88
2.6. Sekundární kritéria v hrobech	97
2.6.1. Sledování stranové centricity, či naopak excentricity, vyosení konstrukcí nebo koster vůči orientaci hrobové jámy	97
2.6.2. Přítomnost kovových součástí dřevěných konstrukcí a kamenů v hrobech	98
2.6.2.1. Přítomnost kovových součástí dřevěných konstrukcí	98
2.6.2.2. Přítomnost kamenů v hrobech	101
2.6.3. Orientace hrobových jam (koster v případě nedochování obrysů jam)	102
2.6.4. Rozpoznání druhotného narušení kosterních pozůstatků, dislokace z anatomických poloh a problematika vícečetných pohřbů	103
2.6.4.1. Problém druhotného narušení kosterních pozůstatků	103
2.6.4.2. Problematika hrobů s více jedinci	120
2.6.5. Vlastní antropologická data pohřbených jedinců, zachovalost koster, základní dělení poloh koster	131
2.6.5.1. Základní antropologická data v předkládaném deskripčním systému	131
2.6.5.2. Otázka míry zachovalosti koster	131
2.6.5.3. Uložení zemřelých, poloha koster	135
2.6.6. Doprovodné artefakty, hrobová výbava	143

3. Deskripce dat, analýzy vztahů a teoretický model	145
3.1. Deskripční systém – struktura databáze a rozsah dat	145
3.2. Datové analýzy a deskripční statistika	153
3.2.1. Hrobové jámy	155
3.2.1.1. Analýza metrických údajů hrobových jam	155
3.2.1.2. Analýza orientace hrobů	160
3.2.1.3. Analýza půdorysů hrobových jam	164
3.2.1.4. Analýza stěn hrobových jam	167
3.2.1.5. Analýza den hrobových jam	168
3.2.1.6. Stupně ve stěnách hrobových jam	168
3.2.2. Dřevěné konstrukce	170
3.2.2.1. Otázka zastoupení dřevěných konstrukcí	170
3.2.2.2. Analýza metrických údajů rakví	176
3.2.2.3. Analýza excentricit a vyosení konstrukcí/koster vůči hrobové jámě	177
3.2.2.4. Základní analýza vztahu hrobů s dřevěnými konstrukcemi k nálezům	179
3.2.3. Výklenkové hroby (hroby s bočním výklenkem)	180
3.2.3.1. Otázka zastoupení výklenkových hrobů a jejich klasifikace	180
3.2.3.2. Analýza metrických údajů výklenkových hrobů a jejich porovnání s hroby se standardními jámami	182
3.2.3.3. Analýza orientace výklenkových hrobů	184
3.2.3.4. Analýza zastoupení dřevěných konstrukcí ve výklenkových hrobech a otázka jejich zachování	185
3.2.3.5. Základní posouzení sociálních aspektů výklenkových hrobů	187
3.3. Explorační analýzy	187
3.3.1. Korelační analýza	189
3.3.2. Regresní analýza	212
3.3.3. Vícerozměrné průzkumné techniky	218
3.3.3.1. Shluková analýza	218
3.3.3.2. Analýza hlavních komponent (faktorová analýza)	223
3.3.4. Komparace a interpretace modelů	241
3.4. Deskripce a prostorové ukotvení získaných dat pomocí softwaru určeného k budování GIS (ArcGIS 10.2). Základní analýzy prostorových vztahů a implementace výsledků statistických analýz do prostředí GIS	256
3.4.1. Analýza hlavních komponent a geografický prostor	256
3.4.2. Distribuční mapy vybraných atributů pohřebního ritu	258
4. Teoretický model	271
4.1. Tvorba teoretického modelu v prostředí AMOS	273
4.2. Identifikace, testování platnosti a modifikace modelu	276
5. Dřevěné konstrukce v hrobech – interpretace, modely	281
5.1. Vliv procesu archeologizace na stav dochování objektu výzkumu – dřevěných konstrukcí	282
5.2. Zhodnocení míry užívání dřevěných konstrukcí ve velkomoravské společnosti	284
5.3. Charakteristika dřevěných konstrukcí a pokus o rekonstrukci jejich podoby	285
5.4. Sociální postavení zemřelých z hrobů s dřevěnými konstrukcemi	298
5.5. Dřevěné konstrukce ve velkomoravských hrobech a otázka chronologie	303
Literatura	308
Resumé	315

Předmluva

Je nejspíše osobním vkladem jediného člověka, dlouholetého technika mikulčického pracoviště Archeologického ústavu AV ČR v Brně, Rostislava Skopala, že dnes můžeme – díky jeho přemýšlivosti, pečlivosti, schopnostem „čist terén“ a precizní dokumentaci – představit celou škálu dřevěných konstrukcí či detailů v úpravách hrobových jam. Při výzkumech pohřebišť v širším zázemí mikulčického raně středověkého centra v 70. letech minulého století si jich všiml i přes nevelký zájem a slabou podporu tehdejšího vedení. Shodou okolností, anebo právě proto, je i spoluautorem této knihy. Avšak tyto řádky předmluvy mu nebyly ukázány, protože by při své skromnosti jistě nechtěl, aby byly napsány. Jenomže ono to jinak vlastně ani nejde... Byl to právě jeho nevšední pozorovací talent a představitivost, co ho přivedlo k metodice opatrného snižování zásypů hrobů, detailního pozorování a realizace řezů v hrobových jámách, přestože tehdejší podmínky a obecné nahlížení na výzkum hrobů mu v tom příliš nepomáhaly, spíše naopak. Je pozoruhodné, že někdy stačí jeden jediný člověk, který ani nemusí mít odborné vzdělání, ale nechybí mu specifický talent, aby na základě jeho práce bylo možné poznat, ale především revidovat či minimálně pozměnit dosavadní poznání, jež sice koluje literaturou a je přejímáno leckdy i po mnoho let, ale postrádá právě to zásadní. Uvědomění si zdánlivě samozřejmé skutečnosti, že to, co v zemi po procesu archeologizace zůstává, může být někdy jen pouhý zlomek toho, co do ní bylo uloženo. O to více to platí v případě jevů, které spadají do sféry „archeologie nenalézaného“ a které navíc mají co dočinění s organickými materiály. Problém dřevěných konstrukcí v hrobech je právě takovým příkladem.

Od dob V. Hrubého a jeho typologie dřevěných konstrukcí, kdy byl tento kulturní fenomén nejspíše vůbec poprvé u nás systémově sledován a samostatně představen, bylo podobných typologizačních pokusů učiněno více. Na rozdíl od práce V. Hrubého (1955), která vznikala v době, kdy ještě problém postdepozičních procesů nebyl příliš řešen, pozdější pokusy představovaly jen další návrhy. I ty, podobně jako u V. Hrubého, odpovídaly pouze

stavu dochování a způsobu a metodě výzkumu (v případě staroměstského pohřebiště Na Valách k zdánlivé důvěryhodnosti klasifikačního schématu V. Hrubého paradoxně přispělo i patrně zcela unikátní zachování otisků dřev v neopakovatelných půdních podmínkách – podrobněji dále v publikaci). Vždy šlo především o podceňování či neuvědomování si zásadního vlivu procesu archeologizace. Výsledná typologická schémata tak vlastně jen popisují stav dochování dřevěných konstrukcí v kombinaci s různou mírou schopnosti rozpoznat takové stopy. Vzniká tak dojem, že existuje mnoho typů a variant dřevěných konstrukcí.

Detailní pozorování a způsob výzkumu a dokumentace (včetně sledování způsobu destrukce dřevěných konstrukcí), tedy metoda, kterou R. Skopal v podstatě „na koleně“ vytvořil především při výzkumu dvou rozsáhlých pohřebišť v Prušánkách, umožnily odfiltrovat, respektive korigovat to, co je pozměněno postdepozičními transformacemi. Tak se mohla ukázat skutečná podoba dřevěných konstrukcí, popř. detailů v hrobových jámách, které na tyto konstrukce poukazují i v případě nedochování zbytků dřev. Po zhruba dvaceti letech se našemu archeologickému pracovišti v Mikulčicích naskytla na přelomu století možnost zkoumat částečně dvě další pohřebišť – Mikulčice – Panské (1999–2000) a Čejč – Nad hřbitovem (2002–2003), kde byla dřívejší pozorování R. Skopala za jeho přímé aktivní účasti znovu potvrzována a dále zpřesňována (zde byl při výzkumech přítomen již i autor těchto řádků). Na obou pohřebištích s vynikajícími půdními podmínkami, umožňujícími dobrou čitelnost a stav dochování, bylo zachyceno množství dřevěných konstrukcí a jiných detailů či úprav hrobových jam. Unikátní poznatky byly poprvé předběžně představeny v prezentaci na konferenci v Nitře v roce 2005, avšak katastrofální požár mikulčické základny v roce 2007 zničil veškerou kresebnou i fotografickou dokumentaci obou pohřebišť včetně terénních poznámek¹.

¹ Jedinou dochovanou fotodokumentaci z těchto pohřebišť představuje několik záběrů vybraných právě do zmíněné prezentace z roku 2005. Přestože mají fotografie z těchto důvodů nízké rozlišení, rozhodli jsme se některé z nich do této práce zařadit právě pro jejich unikátnost.

Zachovaly se pouze popisy hrobů se zjednodušenými informacemi, které měly sloužit pro zamýšlenou publikaci katalogu. Tento omezený zdroj a poznatky z autopsie bohužel nemohou v žádném případě nahradit stovky rozpoznávaných a dokumentovaných zbytků dřevěných konstrukcí a detailů v hrobových jámách. Pouze představují oporu toho, co bylo exaktně známo a doloženo na pohřebištích v Průšánkách. Tento výzkum se tak stal východiskem pro načrtnutí nového typologického schématu dřevěných konstrukcí v hrobech a úprav vlastních jam na velkomoravských pohřebištích. Jde o deskripční model, na jehož základě jsme podrobili analýze několik dalších pohřebišť, u nichž půdní podmínky a způsob výzkumu dovolují předpoklad zachycení alespoň velké části původní podoby hrobů. Bohužel takových pohřebišť, resp. hrobů není tolik, jak jsme původně očekávali. Tato kniha by měla mít i jakýsi vedlejší efekt – totiž zdůraznit význam existence dřevěných konstrukcí ve velkomoravských hrobech, představit jejich podobu a společné znaky, či naopak rozkrýt a objasnit případné rozdíly, vysvětlit procesy jejich destrukce a transformace. Měla by též poukázat na míru zastoupení tohoto jevu a připomenout tak nutnost jeho registrace a podrobné dokumentace při budoucích výzkumech pohřebišť, a to právě proto, že jde o prvek jen obtížně rozpoznatelný, ale přitom, jak se ukazuje, ve své době zcela běžný. Statistické hodnocení těchto dat by pak mělo být nástrojem, s nímž se pokusíme rozpoznat význam a důvod pohřbívání v dřevěných konstrukcích a zejména to, zda jejich výskyt nevykazuje závislosti na některých aspektech tehdejší kultury, ať už z hlediska antropologického, sociálního či chronologického, a zda nějakým způsobem poodhaluje představy tehdejší společnosti o posledních věcech člověka.

Chtěl bych za náš autorský tým na tomto místě poděkovat Petru Velemínskému a Zdeňku Tvrdému za poskytnutí antropologických dat k některým dosud nepublikovaným pohřebišťům, dále vedení Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., za možnost využití po požáru částečně dochované dokumentace z dosud nepublikovaných pohřebišť Mikulčice – Panské a Čejč – Nad hřbitovem, která jsme tím pádem mohli zakomponovat do databáze a vyhodnotit v rámci následných analýz. Srdečně děkujeme Josefu Ungerovi a jeho kolegovi Robinu

Pěničkovi za podobnou ochotu v souvislosti s pohřebišťem v Divákách, jež je u nás takřka nevídaná, především proto, že jde o výzkum jiné instituce. Za konzultace k některým řešeným problémům jsme zavázáni Petru Dreslerovi a Jaroslavu Škojcovi, za technickou pomoc Haně Krobotové, Zdeňce Pavkové a Máši a Adélce Mazuchovým. Na závěr připojuji svoje osobní veliké „děkuji“ Anně Koudelkové, která to zřejmě, přes všechnu úžasnou práci ostatních, nakonec celé zachránila, včetně mě samého. Jen tím, že prostě je.

Marian Mazuch, podzim 2016

Když jsem byl svými kolegy osloven, zda bych neměl zájem spolupracovat na projektu, jehož výsledkem je tato publikace, první, co mě napadlo, byla pochybnost, do jaké míry budu schopen provázat na první pohled okrajové téma dřevěných konstrukcí v hrobech s tématy, kterým se věnuji primárně a které mě vedou spíše cestami hledáním širších souvislostí v pramenech, metodách a myšlení. Přesto jsem souhlasil. A čas ukázal, že toto rozhodnutí bylo správné. Velmi brzy po zahájení práce na tomto projektu jsem pochopil, jak moc jsem se mýlil, když jsem předpokládal okrajovost nebo dokonce technickou strohost tématu. Opět jsem se na vlastní kůži přesvědčil, že tvrzení, jak všechno se vším souvisí, není pouze banální fráze. Výzkum mi umožnil nahlížet na minulost v širších souvislostech a přivedl mě k dosud asi nejkonzistentnějšímu popisu teoretického náhledu, který na archeologii a minulost mám. Přestože výklad o teoretických základech, který se prolíná s metodikou a cíli této práce, není nijak obsáhlý, pokusili jsme jím představit teorii, jež je podporována funkční metodikou. Teorie bez funkční metody aplikované na konkrétní výzkum je „mrtvá“ a metodika výzkumu (respektive realizovaný výzkum), která není postavena na pochopené a prezentované teorii, ztrácí argumentační váhu a devaluje tak vědeckou práci na práci technickou. Proto považuji za zásadní spojit obě tyto části do jednoho textu. Prosím tedy vážené čtenáře, aby předloženou práci posuzovali jako celek.

Rád bych také na tomto místě poděkoval Marianovi Mazuchovi a Rostislavu Skopalovi, protože díky jejich iniciativě vlastně celá předkládaná práce vznikla. Děkuji celé své rodině,

ale hlavně své manželce Katce, která přesto, že je také archeoložkou, neztrácí střízlivý odstup od věcí minulých, neustále mě „přivádí zpět“ a učí mě tím objevovat hodnotu věcí současných.

Marek Hladík

Děkuji svým kolegům Marianu Mazuchovi a Marku Hladíkovi, že se ujali tématu, které mě vždy enormně zajímalo, že využili mých poznámek a postřehů a nenechali tak výsledky mnohaleté práce nejen mé, ale i mých kolegů techniků a několika desítek brigádníků usnout navěky v dřevěné konstrukci mého pracovního stolu.

Rostislav Skopal

Úvod

(vymezení problému, metodika, cíle)

Poznání sociální organizace společnosti na základě archeologického materiálu je jednou z nejnáročnějších úloh archeologického bádání vůbec. Každý člen společnosti byl sociální osobností složenou z různých sociálních identit. Úroveň organizace společnosti může být do určité míry reflektována i v pohřebním ritu (Binford 1971, 235). Proto je zkoumání odrazu sociální struktury v archeologii od první poloviny 20. století výrazně spojeno s tímto kulturním fenoménem (Krekovič 1993, 6). Archeologický materiál související s pohřebním ritem je prostředkem výzkumu i v předložené práci. Při zkoumání pohřebního ritu a při konstrukci obrazu sociální organizace jsme v archeologii omezeni v první řadě kvalitou a charakterem archeologických pramenů jako takových. Je potřeba si uvědomit, že jde o prameny „mrtvé“ kultury, které prošly zánikovou transformací/archeologizací (Neustupný 2007, 47; 2010, 38; Pearson 1999, 4). Na základě pohřebního ritu tak můžeme konstruovat jen určitý ideální model sociálního postavení pohřbeného člověka ve společnosti (tzn. konstruovat obraz o určité skutečnosti a nikoliv rekonstruovat skutečnost, která už neexistuje). Ten však nemusí reflektovat jeho reálné postavení v každodenním životě v rámci sociální organizace společnosti. Vycházíme tedy z předpokladu, že charakter hrobové výbavy a další archeologické deskriptory odráží sociální postavení nebo zařazení jedince v rámci společnosti (např. Pearson 2005, 72–94). Tvzení, že v pohřebních praktikách se pasivně reflektuje abstraktní koncept společnosti a sociální struktury, však nemůžeme přijímat bezvýhradně. V mnohých společnostech pohřeb nepředstavuje jednoduché potvrzení sociálního statusu (Pearson 2005; Williams 2005). Každý člověk měl a dodnes má více sociálních postavení, přičemž v určité situaci nejsou všechny stejně významné, tedy ani při pohřbívání (Brather 2004, 11). Vyslovené závěry o sociální organizaci společnosti proto zůstávají vždy jen v rovině hypotéz (abstraktní model skutečných společenských vztahů viz Krekovič 1993, 8).

Budeme sledovat jednu specifickou složku pohřebního ritu, která na jedné straně přímo souvisí s konstrukcí hrobu, na straně druhé nás informuje o způsobech manipulace s mrtvým tělem při pohřebních obřadech. K pramenům přistupujeme z holistického pohledu – to znamená, že jedním z našich prvních východisek je tvrzení, že vlastnosti celku nejsou jednoduchým součtem vlastností jeho částí (viz kap. 1). Proto jsou prostředkem našeho výzkumu všechny rozpoznané prvky pohřebního ritu a jejich vzájemné vztahy. Mimo atributy související s rozměry a úpravou hrobové jámy jde o celou hrobovou výbavu pohřbených (součásti oděvu, zbraně, milodary apod.) a také o všechny rozpoznatelné a měřitelné antropologické charakteristiky ostatků pohřbených.

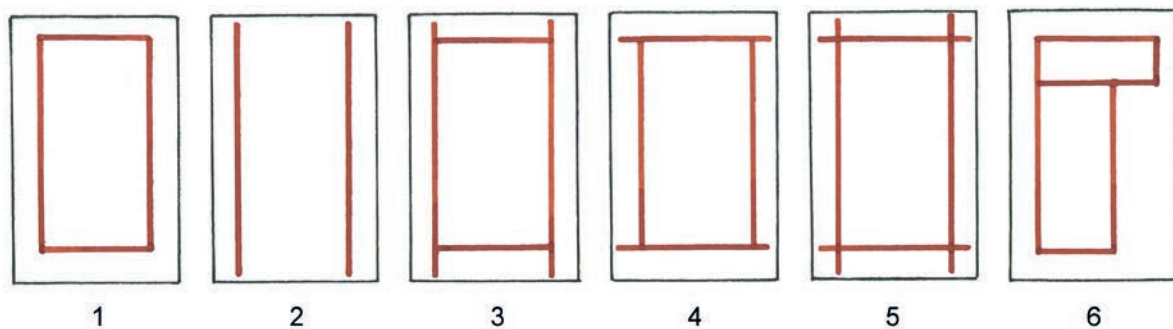
Aktuálnost řešení problematiky hrobových úprav a dřevěných konstrukcí ve středohradištních, resp. velkomoravských hrobech je dána skutečností, že výzkumy právě těch pohřebišť, u nichž byla tato detailní pozorování provedena a především dokumentována, zůstávaly dlouhá léta nepublikovány (a teprve v nedávné době došlo k „uvolnění“ dat pro potřeby dalšího vědeckého poznání) a jiné ještě na své souhrnné publikování čekají. Primárně je důležité ukázat přítomnost různých výdřev, či přímo vlastních rakví v hrobech tohoto období jako běžný kulturní jev a upozornit, že je třeba při terénních odkryvech tyto detaily předpokládat a uzpůsobit tomu metodiku a techniku výzkumu. Další předpokládanou hypotézou, která dosud nebyla řešena právě z důvodu absence celkového zpracování a plného poznání nastíněné problematiky, a je tudíž aktuální se jí zabývat, je existence nějakého záměru, kvůli němuž byly tyto konstrukce a rozdílné úpravy hrobových jam vytvářeny a užívány, stejně jako potenciál závislosti například věkové či pohlavní diferenciace na četnost, kvalitu, popřípadě výběr těchto úprav a konstrukcí. V neposlední řadě je pak užitečné širokou škálou detailů někdy poměrně složitých dřevěných konstrukcí v hrobech představit jako další doklad vysoké úrovně dovedností velkomoravských řemeslníků při práci se dřevem.

Na základě nově vypracované typologie podob (tvarů) hrobových jam a dřevěných konstrukcí (včetně rekonstrukce jejich původní podoby a funkce) by mělo dojít ke korekci dosavadního dělení v literatuře (jež se vyskytuje v několika nekompatibilních podobách). Snaha o deskripci a typologizaci tohoto archeologického projevu v mnoha případech odráží pouze stav dochování stop po dřevěných komponentech, tedy jejich různorodé deformace v průběhu archeologizace. Jako jeden z mála archeologických objektů je hrob jako takový – z principu jeho charakteru, významu, vzniku i zacházení s ním – nejvíce postihován postdepozičními n-transformacemi (Macháček 2001, 13–17, s. lit.), pokud do nich započítáváme i vliv zoogenní (bioturbace). Vzhledem k tomu, že někteří autoři (a to nejen v případě fenoménu hrobů) stále neberou v potaz leckdy fatálně silnou míru postdepozičních procesů, která má přímý dopad na objem i kvalitu informací, jež je možné získat archeologickými metodami při terénním výzkumu, nelze automaticky považovat dosavadní publikované pokusy o stanovení typů hrobových úprav či dřevěných konstrukcí za odraz skutečné historické reality. Podceňování či dokonce ignorace archeologizace vede v mnoha případech k vytváření „pseudotypů“. Stejně fatální může být nezohlednění půdních podmínek na lokalitě, které determinují možnosti rozlišení a interpretace rozdílů, specifik či detailů dřevěných konstrukcí v hrobech a jejich kvantifikaci. Jedná se o na první pohled zcela jasnou, leč v praxi často opomíjenou zákonitost, že šance na rozpoznání, třídění, interpretování, popřípadě datování nějakého archeologického pramene závisí v první řadě na tom, zda ten který jev vůbec historicky existoval. A pokud ano, pak záleží na míře teoretické šance na jeho dochování, odvislé od charakteru pramene, jeho osobní historie, způsobu a místa uložení a jeho následných postdepozičních osudů. Teprve výsledek stavu po procesu archeologizace determinuje míru možnosti rozpoznání tohoto pramene při terénním odkryvu, která je navíc vždy z ideálního stavu redukována použitými metodami, individualitou vedoucího výzkumu i ostatních terénních pracovníků, způsobem a výběrem dokumentace i obyčejnou lidskou chybou. Jinými slovy – někdy v archeologii vznikají pseudomodely, pseudotypy, pseudorekonstrukce na základě zavádějící důvěry v to, že co je dochováno, je ja-

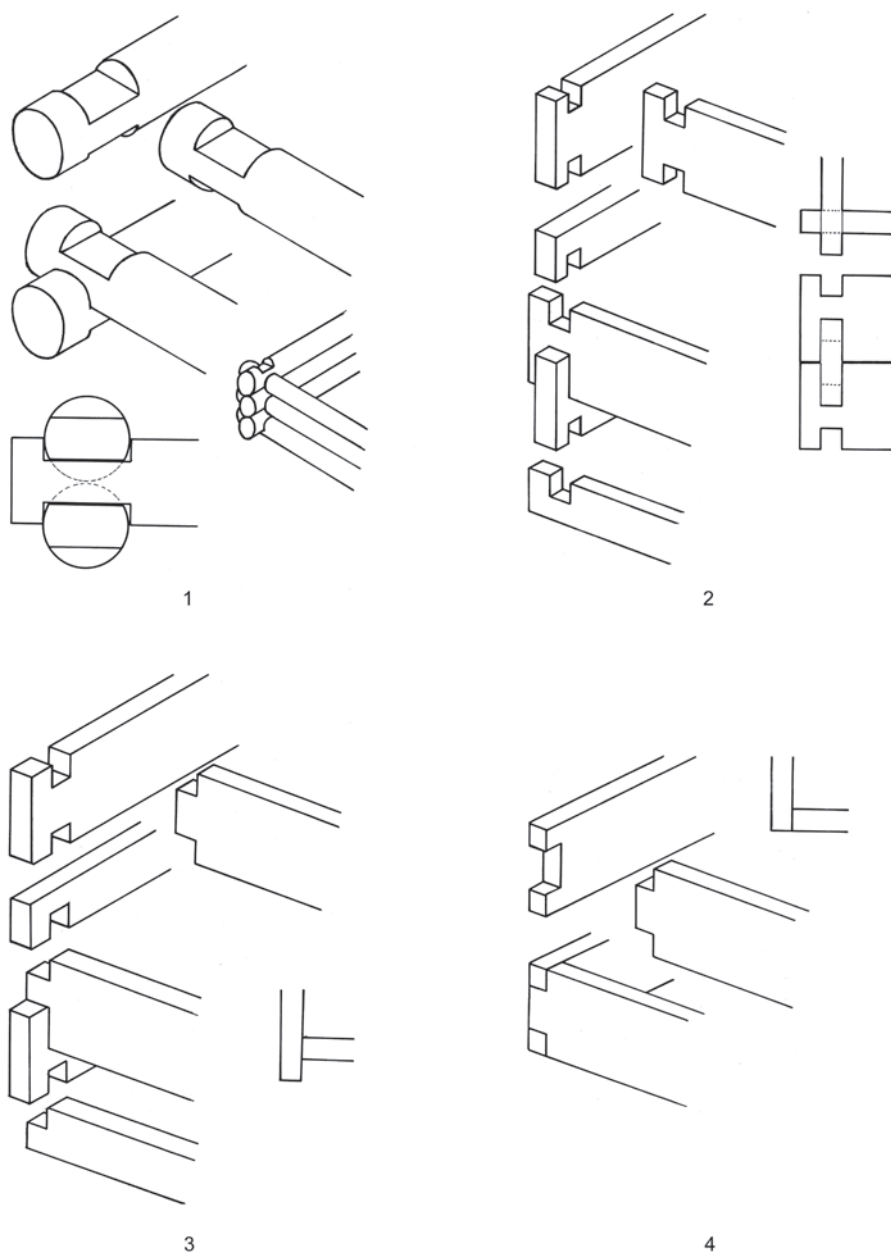
kýsi axiom, který bereme v potaz i s pouhými vnějšími rysy a charakteristikami. Ty jsou ovšem téměř vždy determinovány různou mírou archeologizace, která se v některých případech nedá rozpoznat a kvantitativně hodnotit, popř. ani adekvátně odhadnout. Největším nebezpečím pro teoretickou práci je pak přebírání závěrů jiných badatelů (resp. jakýchkoliv analogií) bez možnosti ověření si jejich metodických postupů či primárních dat z dokumentace (srov. Mazuch 2012a, 71–74).

Teprve autentická zkušenost s terénním výzkumem hrobů včetně opakovaných zachycení nejrůznějších detailů umožňuje odfiltrovat jevy, které jsou výsledkem n-transformací, od jevů, které skutečně odrážejí původní záměr, historickou podobu hrobů. Dobrým příkladem tohoto problému je právě otázka rekonstruování vzhledu nejrůznějších dřevěných konstrukcí v hrobech, jejich třídění a snahy o pochopení případných zákonitostí mezi jejich škálou a dalšími kulturními prvky týkajícími se hrobů a procesu pohřbívání, popř. chronologie tak, jak je to formulováno v úvodu této práce. Zachycení původní podoby dřevěných komponent v hrobech závisí vedle n-transformací v první řadě na konkrétních půdních podmínkách na té které lokalitě, jež primárně determinují míru možností rozpoznání reliktních dřevěných konstrukcí. Tato podmínka je samozřejmě neovlivnitelná. Dalšími zásadními podmínkami jsou jednoznačně znalost problematiky, velmi opatrný postup při vybírání zásypu hrobu a sledování detailů, které mohou pomoci při rekonstruování původní situace v čase pohřbu mrtvého. Jde, oproti podmínce první, o zcela subjektivní vstup do celého problému, který zásadně ovlivňuje výsledek jakýchkoliv obecných interpretací, kvantifikací či komparací². Značná část výzkumů velkomoravských pohřebišť je staršího data; dokumentace se v těchto případech většinou vůbec nezabývá hrobovými jámami ani detaily v hrobových zásypech (pouze výbavou hrobů, popř. antro-

2 Jako příklad fatálního dopadu různých přístupů k terénnímu výzkumu na množství dokumentovaných dat ve vztahu k dřevěným komponentům v hrobech je možné uvést výzkum pohřebiště v Rajhradě. V některých sezónách se podíl hrobů s dřevěnými komponentami pohybuje v desítkách procent, v jiných, kdy výzkum probíhal pod odlišným vedením, není v popisech hrobů o reliktech dřevěných konstrukcí prakticky žádná zmínka. Tento rozdíl bohužel přesně koresponduje s hranicemi prozkoumaných úseků v jednotlivých výzkumných sezónách (viz kap. 3.2.2.1., obr. 121).

Obr. 33: Typy obložení.

Obr. 34: Rekonstrukce způsobů spojování desek v rozích konstrukcí (jde o představu autorů, nemá přímou oporu v archeologických situacích). 1 – klasický způsob spojení tzv. zámkováním (zářezy do zhruba třetiny síly desky, kulatiny, trámu); 2 – složitější varianta spoje s oboustrannými přesahy desek, zajišťuje větší pevnost; 3 – varianta s přesahem jedné ze stran konstrukce; 4 – varianta spoje „na hranu“, bez přesahů.

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 56

Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy
(sociální, duchovní a chronologický fenomén)
Marian Mazuch, Marek Hladík, Rostislav Skopal

Výkonní redaktoři: Šimon Ungerman, Hedvika Břínková, Šárka Krupičková

Překlad do anglického jazyka: Matúš Benkovič

Jazykové korektury: Alena Benešová

Grafické řešení knihy: Azu design, s. r. o.

Návrh obálky: Marian Mazuch, Marek Hladík

Autoři fotografií a jiných obrazových příloh v textu: Rostislav Skopal, Marek Hladík,
Zdeňka Pavková

Sazba: Milan Filip

Tisk: Azu design, s. r. o

Na obálce detail originální dřevěné desky patrně novověké rakve
z anonymního hrobu neznámé lokalizace

I. vydání

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Čechyňská 363/19, 602 00 Brno, www.arub.cz
Brno 2017

ISSN 1804-1345

ISBN 978-80-7524-009-5

ISBN 978-80-7524-009-5

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 56

2017